

Groningen Airport Eelde

Onderzoek naar maatschappelijke en economische meerwaarde

Derck Buitendijk

Gerben van den Berg

Rens Baltus

Jesse Wiltink

Wouter Metzlar

23 mei 2016

Inhoudsopgave

1. Verantwoording aanpak
2. Situatieschets
3. Aanleiding
4. Vraagstelling en scope
5. Hoofdconclusies
6. Aanbevelingen

Bijlagen:

- A. Onderzoeksopzet
- B. Marktverkenning (B1 t/m B6)

1

Verantwoording aanpak

Verantwoording aanpak

- Dit onderzoek is het resultaat van een quick scan op basis van een *kwalitatieve analyse*. Onze eigen expertise op verschillende terreinen hebben wij aangevuld met opgehaalde beelden bij experts, overheden, bedrijven en in de maatschappij.
- Bevindingen en conclusies in deze rapportage zijn gebaseerd op deze kwalitatieve analyse. Deze zijn niet kwantitatief onderbouwd. Het onderzoek was niet gericht op het onderzoeken of genereren van concrete *business opportunities*. Concrete business opportunities vallen dus buiten de scope.
- In de scope van dit onderzoek is de corebusiness van de luchthaven - geplande lijn- en chartervluchten - buiten beschouwing gelaten. Dit is onderwerp van aparte onderzoeken naar de business case van de luchthaven respectievelijk de kansen voor het aantrekken van carriers. Zie voor een nadere toelichting over deze onderzoeken een toelichting op de context in het hoofdstuk 'aanleiding'.
- De inschatting van de kansrijkheid van de domeinen is gebaseerd op documentenonderzoek, gesprekken met experts van Berenschot, externe experts, gesprekken met betrokkenen en is uiteindelijk het resultaat van een gewogen oordeel van de onderzoekers.

2

Situatieschets

Berenschot

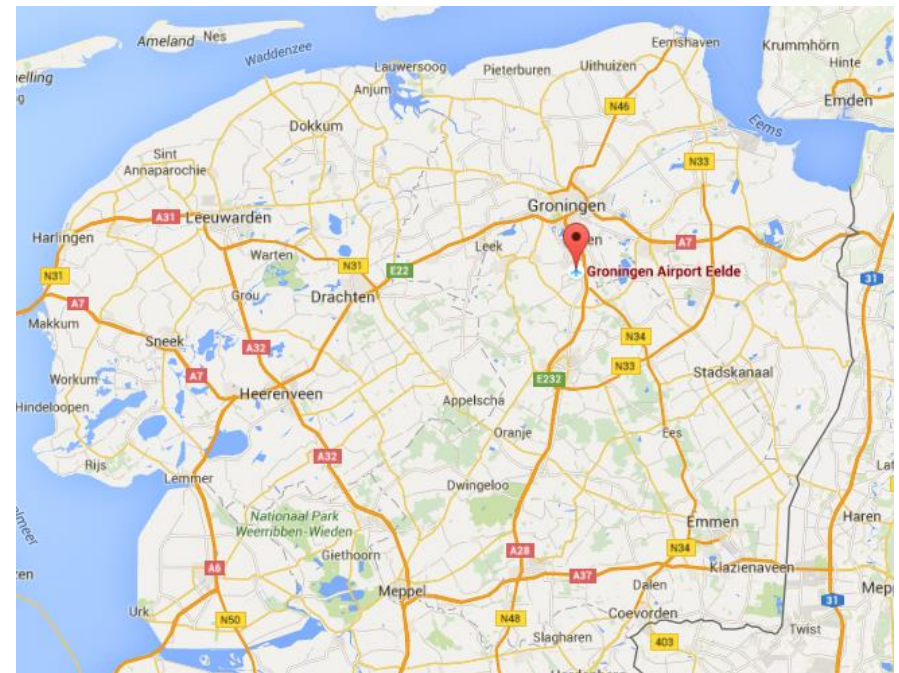
Situatieschets Groningen Airport Eelde

Groningen Airport Eelde is een regionale luchthaven die Noord-Nederland verbindt met een aantal Europese bestemmingen. In de luchtvaartnota van het Rijk uit 2009 is Groningen Airport Eelde aangewezen als één van de vijf luchthavens van nationale betekenis. Het ministerie van Infrastructuur en Milieu is daarmee bevoegd gezag voor de luchthaven.

De luchthaven wordt geëxploiteerd door Groningen Airport Eelde NV, een onderneming waarvan de aandelen sinds december 2003 in handen zijn van de provincies Drenthe (30%) en Groningen (30%) en de gemeenten Assen (10%), Tynaarlo (4%) en Groningen (26%). Vanuit hun hoedanigheid als aandeelhouder zetten de betrokken overheden zich in om de luchthaven te faciliteren in haar ontwikkeling.

Naast een infrastructurele voorziening is de luchthaven een belangrijke werkgever in de regio en daarmee een economische factor van belang. In totaal gaat het om circa 300 directe banen en 150 indirecte banen elders in de Noordelijke economie (Rijksuniversiteit Groningen, 2013).

Na jarenlange inzet van de regio en de stichting 'vrienden Groningen Airport Eelde' is in 2013 de start- en landingsbaan van Groningen Airport Eelde verlengd. De baanverlening was erop gericht om nieuwe economische kansen te creëren voor Noord-Nederland en een groei van het aantal bestemmingen, passagiers en vliegbewegingen te realiseren.

Situatieschets: een luchthaven als vestigingsplaatsfactor en potentiële aanjager voor structuurversterking en clustervorming

- De aanwezigheid van een luchthaven is in beginsel een vestigingsplaatsfactor voor bedrijven, kennisinstututen en maatschappelijke instellingen, omdat het snelle internationale verbindingen mogelijk maakt. De luchthaven kan dus een voorwaardenscheppende factor zijn om (inter)nationale bedrijven, kenniswerkers en bezoekers te binden en aan te trekken.
  - Tevens draagt de luchthaven, net als alle andere infrastructuur (zoals weginfrastructuur en spoorverbindingen) bij aan versterking van de economische structuur en mogelijkheden om clustervorming in de regio te versterken.
  - De luchthaven en/of luchtvaartgeoriënteerde bedrijven oefenen aantrekkingskracht uit op verwante bedrijven om zich ook in de regio te vestigen. Een luchthaven biedt, ten derde, ook mogelijkheden tot profilering en regiobranding.
  - Al deze kansen zijn wel generiek te benoemen, maar zijn lastig hard te maken in termen van potentiële economische en/of maatschappelijke effecten.
- Uit de literatuur komen drie typen factoren naar voren die van belang zijn bij het versterken van de economische en maatschappelijke functie van de luchthaven. Deze factoren kunnen als vertrekpunt dienen voor een verdere analyse. De factoren zijn:
    1. conditiefactoren (natuurlijke bronnen, bedrijfsvoering en de fysieke infrastructuur);
    2. contextfactoren (investeringsklimaat, competitie, regelgeving en het toelatingsbeleid);
    3. verwante en ondersteunende factoren (redenen voor vestiging, aantrekken bedrijvigheid en de schaal).In bijlage B5 worden deze factoren nader toegelicht.

Situatieschets: de positie van Groningen Airport Eelde in Noord-Nederland (1)

Maatschappelijke en economische opgaven

De drie Noordelijke provincies spannen zich al geruime tijd gezamenlijk in wat betreft het behartigen van de gedeelde belangen en het verbeteren en versterken van de (economische) kracht van het landsdeel Noorden. In Noord-Nederland wordt door middel van de Noordelijke Innovatie Agenda gezamenlijk koers bepaald. Daarnaast is er nog een aantal andere visiedocumenten opgesteld zoals de Noordervisie 2040, Omgevingsvisies, van Groningen en Drenthe, Landstad Noord-Nederland en een visie voor Regio Groningen-Assen (zie bijlage B voor een overzicht). Wanneer deze verschillende visies naast elkaar worden gelegd komen de volgende maatschappelijke en economische opgaven voor Noord-Nederland naar voren:

- het aantrekken van werkgelegenheid en bedrijvigheid;
- energietransitie;
- het stimuleren van (smart) innovatie en living labs;
- het verbeteren en/of beter benutten van de infrastructuur om de bereikbaarheid te verbeteren.

Clusters / lopende initiatieven

Om invulling te geven aan de maatschappelijke en economische opgaven kent Noord-Nederland reeds diverse clusters van kennisinstellingen, bedrijven en/of overheden (triple-helix organisaties). Voorbeelden hiervan zijn:

- Healthy Ageing Network Northern Netherlands.
- Water Alliance.
- Sensor Universe.
- Taskforce HTSM Noord-Nederland.
- Energy Valley.
- Agrifood en Greenlincs.

Bij het ontwikkelen van initiatieven en het identificeren van concrete kansen dient bij voorkeur aangesloten te worden bij bestaande clusters en lopende initiatieven.

Situatieschets: de positie van Groningen Airport Eelde in Noord-Nederland (2)

Groningen Airport Eelde in beleidsperspectief

Mede met het oog op de beschreven maatschappelijke en economische opgaven dichten de aandeelhouders van GAE de luchthaven in beleidsdocumenten (zie bijlage B1) verschillende maatschappelijke functies toe. Hierna gaan we nader in op deze functies.

Internationale economische en sociaal-maatschappelijke bereikbaarheid van Noord-Nederland

GAE verbindt Noord-Nederland, en meer specifiek de regio Groningen-Assen, met internationale en intercontinentale netwerken. Volgens de regio Groningen-Assen en de provincies Groningen en Drenthe vormt de luchthaven een essentiële infrastructurele basisvoorziening die bijdraagt aan de internationale economische en sociaal-maatschappelijke bereikbaarheid van Noord-Nederland.

Katalysator voor het regionale vestigingsklimaat

De luchthaven wordt gezien als katalysator voor het regionale vestigingsklimaat, doordat het een belangrijke werkgever in de regio is en tegelijkertijd regionale werkgelegenheid genereert door het aantrekken van toeristen en internationale bedrijvigheid.

Knooppunt voor hulpdiensten

De betrokken overheden dichten de luchthaven een centrale rol toe in het stelsel van veiligheidsregio's in Noord-Nederland, door een bundeling van brandweer en ambulancevoorzieningen op de luchthaven, waaronder de traumahelikopter en binnenkort een ambulancebus als mobiel ziekenhuis.

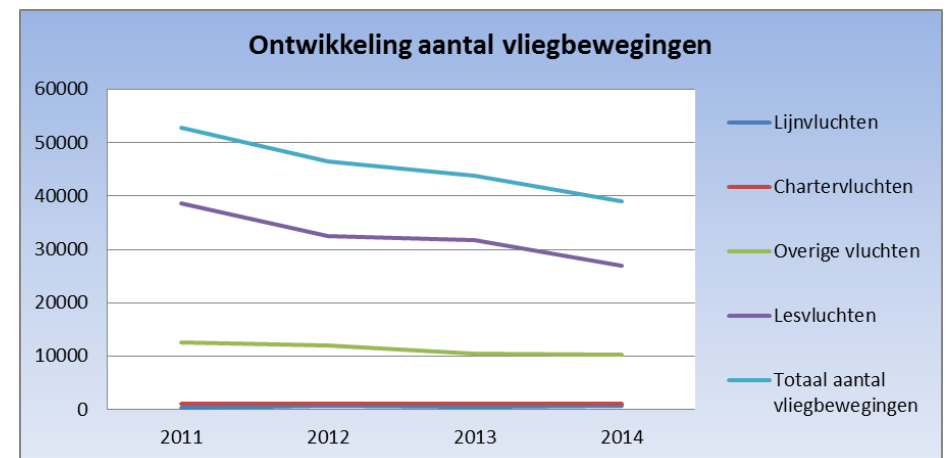
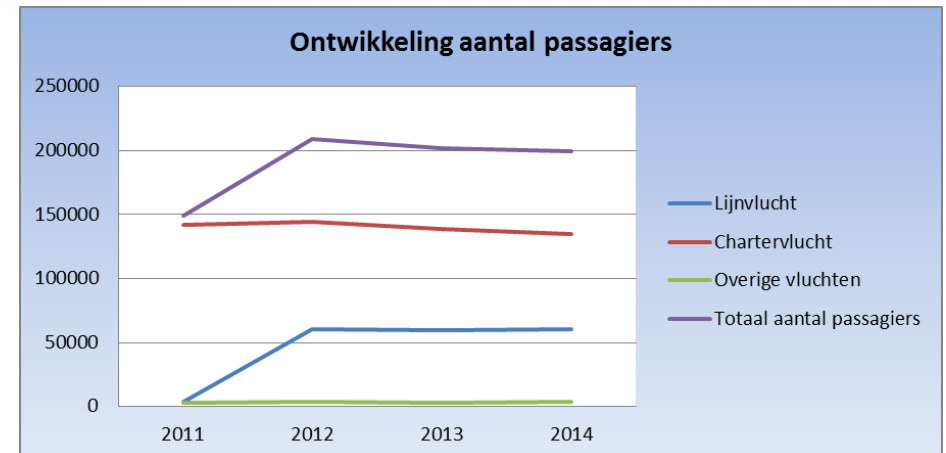
3

Aanleiding

Berenschot

Aanleiding (1)

Ondanks de baanverlenging in 2013 is het aantal passagiers en vliegbewegingen niet groot genoeg om de exploitatie van de luchthaven te dekken. De luchthaven kampt al sinds de oprichting met een exploitatietekort en zal naar verwachting in 2017 over onvoldoende liquide middelen beschikken om het exploitatietekort te dekken. Dat betekent dat de aandeelhouders voor de keuze komen te staan om een kapitaalinjectie te doen of op een andere manier via een (publieke) bijdrage het exploitatietekort van de luchthaven te dekken. Daarbij komt dat een aantal voorzieningen van de luchthaven aan vervanging toe is, terwijl de luchthaven over onvoldoende middelen beschikt om deze vervangingen te realiseren. Naar aanleiding van bovenstaande opgave hebben de aandeelhouders een strategische verkenning gestart naar de toekomst van de luchthaven. Onderdeel van deze strategische verkenning is het uitvoeren van een analyse naar de maatschappelijk en economisch toegevoegde waarde van de luchthaven voor Noord-Nederland, inclusief mogelijkheden om die te versterken en/of te verdiepen. Deze analyse is uitgewerkt in dit rapport. De strategische verkenning, waar dit onderzoek deel van uitmaakt, zal het vertrekpunt vormen voor de positiebepaling van de aandeelhouders omtrent hun mogelijke betrokkenheid bij de ontwikkeling van de luchthaven en besluitvorming over eventuele (financiële) ondersteuning.

Figuren zijn gebaseerd op Jaarverslag 2014 Groningen Airport Eelde

4

Vraagstelling en scope

Berenschot

Vraagstelling en focus

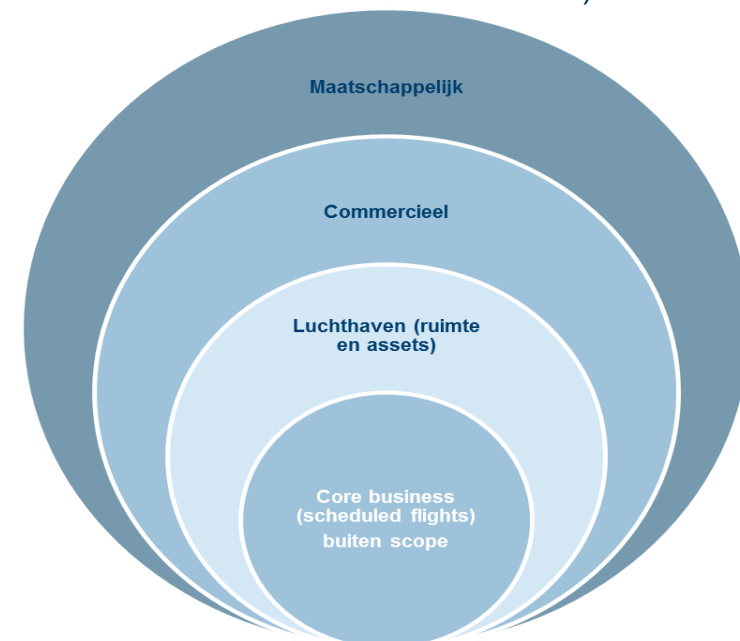
Vraagstelling

Met het oog op de discussie over het ontwikkelperspectief van de luchthaven achten de aandeelhouders het van belang om breder te verkennen welke maatschappelijke en economische dragers kunnen bijdragen aan het versterken van de luchthavenontwikkeling. Hierbij gaat het om dragers die een extra spin-off van de luchthaven creëren voor de noordelijke economie in termen van toegevoegde waarde en werkgelegenheid ofwel een sociaal-maatschappelijke bijdrage voor de samenleving.

De hoofdvraag voor dit onderzoek luidt derhalve als volgt:
“In hoeverre zijn er kansen om de maatschappelijke en economische meerwaarde van de luchthaven te vergroten door de benutting van de unieke luchthaveninfrastructuur te verbreden en te verdiepen voor (ook) andere activiteiten dan het afhandelen van passagiersdiensten?”

Focus

Om de vraagstelling te beantwoorden wordt gekeken naar alle (mogelijke) activiteiten aanvullend op (geplande) passagiersvluchten. De scope (zie figuur) bestaat uit activiteiten waarbij rechtstreeks gebruik wordt gemaakt van de ruimte en assets van de luchthaven (bijvoorbeeld de KLM Flight Academy), activiteiten op of rond de luchthaven met een commercieel oogmerk (bijvoorbeeld logistiek) en/of die vanuit een maatschappelijk belang worden ondernomen (bijvoorbeeld een functie als onderzoeklocatie).

Scope – succesfactoren regionale luchthaven

- Er zijn meerdere factoren die het succes c.q. de relevantie van een luchthaven bepalen.
- In dit onderzoek wordt voornamelijk naar de maatschappelijke en economische betekenis van de luchthaven gekeken.
- Het vestigingsklimaat en het bedrijfseconomisch resultaat en de bereikbaarheid nemen wij slechts zijdelings mee.
- Activiteiten en domeinen die volgens dit onderzoek potentie hebben dienen in dat licht te worden gezien.

5

Conclusies

Berenschot

Hoofdconclusie: GAE heeft als regionale luchthaven intrinsieke waarde voor de regio. Met een gezamenlijke aanpak kan de reeds bestaande economische en maatschappelijke meerwaarde verder worden vergroot.

Deelconclusies:

1. Groningen Airport Eelde biedt in beginsel basisinfrastructuur die maatschappelijke en economische meerwaarde kan creëren.
2. De luchthaven vervult op dit moment een beperkt aantal maatschappelijke en economische functies.
3. GAE heeft de *assets* om te fungeren als katalysator voor de regionale economie met potentieel voor economisch en maatschappelijk rendement in verschillende domeinen.
4. Er is een duidelijke visie, regie en lange termijn commitment van aandeelhouders en betrokken partijen nodig om de economische en maatschappelijke kansen te realiseren. Tevens dienen er een aantal randvoorwaarden te worden ingevuld.
5. Op dit moment lijken de volgende thema's het meest kansrijk als ontwikkelfocus: health, energie en *inbound* toerisme. De inzet op deze thema's kan versterkt worden door het bevorderen van toegepaste innovatie en het creëren van een innovatief klimaat.
6. De geïdentificeerde kansen zijn nog potentiële kansen; er valt nog niets te zeggen over de concrete *business opportunities* en de mate waarin deze kansen ook daadwerkelijk gerealiseerd kunnen worden. Dat vraagt om een nadere uitwerking. Het ligt voor de hand om dat te doen nadat de besluitvorming in het kader van de strategische heroriëntatie is afgerond.

1. Groningen Airport Eelde biedt in beginsel basisinfrastructuur die maatschappelijke en economische meerwaarde kan creëren

Luchthaven van nationale betekenis

Groningen Airport Eelde is een luchthaven van nationale betekenis. Dat geeft aan dat de luchthaven internationale vluchten met grote toestellen kan ontvangen en het Rijk de luchthaven als belangrijk ziet voor de economie. Vanwege deze status is het ministerie van Infrastructuur en Milieu bevoegd gezag.

Unieke faciliteit in Noord-Nederland

De luchthaven is onderdeel van de basisinfrastructuur van Noord-Nederland. Groningen Airport Eelde biedt met de start- en landingsbaan voor internationale vluchten infrastructuur die uniek is voor Noord-Nederland. De luchthaven beschikt over een volledige operationele luchtverkeersleiding en een terminal voor de afhandeling van passagiersvluchten.

Maatschappelijke meerwaarde en economische meerwaarde

Een luchthaven creëert economische waarde op vier verschillende manieren:

1. Directe werkgelegenheidseffecten. Bij Groningen Airport Eelde gaat het om circa 300 banen.

- 2. Indirecte werkgelegenheidseffect .** Dit betreft gerelateerde banen als gevolg van input-output relaties tussen de luchthaven en bedrijven in andere sectoren. Bij GAE gaat het om circa 150 banen.
- 3. Bestedingseffecten** gegenereerd door mensen die direct of indirect werk hebben vanwege de luchthaven en door bezoekers die aankomen via de luchthaven.
- 4. Het katalysator effect.** De nabijheid van een luchthaven kan effect hebben op de vestigingsplaatskeuze van bedrijven, kan de productiviteit van werknemers bij bestaande bedrijven verhogen en kan toeristen of zakenreizigers aantrekken.

De belangrijkste maatschappelijke waarde van regionale luchthavens zoals Groningen Airport Eelde is de betekenis ervan voor de reiziger (PBL, 2009). Door het aanbieden van vliegreizen kunnen reguliere reizigers op vakantie, zakelijke reizigers klanten bezoeken en ontvangen en wetenschappers en ambtenaren naar congressen en op werkbezoek. Ook draagt de luchthaven bij aan de profilering van de regio.

2. De luchthaven vervult op dit moment een beperkt aantal maatschappelijke en economische functies

In de praktijk vervult Groningen Airport Eelde een beperkt aantal maatschappelijke en economische functies.

Luchthavenactiviteiten

In de huidige situatie is de luchthaven vooral een startpunt voor vakantievluchten (passagiersvluchten) met dagelijks vluchten van de *carriers* WizzAir, Transavia, Corendon en Flybe. De bestemmingen bestaan uit een aantal populaire vakantiebestemmingen en zakelijke bestemmingen zoals Londen en Gdansk. Het marktaandeel van GAE in vliegtoeren die worden gemaakt door Noord-Nederlanders is echter relatief klein (4,1%), zo blijkt uit onderzoek van InterVISTAS (2013).

Mede omdat het luchtruim in Noord-Nederland relatief leeg is en de capaciteit van de luchthaven niet volledig wordt benut voor passagiersvluchten, is de luchthaven ook geschikt voor verschillende activiteiten naast de passagiersdiensten.

De luchthaven wordt momenteel gebruikt voor de volgende activiteiten naast reguliere passagiersvluchten:

- *Zakelijke vluchten.* De kleine schaal en centrale locatie in Noord-Nederland maken Groningen Airport Eelde geschikt voor zakelijke vluchten. Momenteel worden deze verzorgd door Air Charters Europe en Winged-Dutchman Aero Service.
- *Standplaats voor hulpdiensten.* Het UMCG stationeert vanaf 2016 een Mobiel Medisch Team (traumahelikopter) op de luchthaven. De standplaats van de traumahelikopter wordt van het UMCG, in het centrum van Groningen, verplaatst naar GAE zodat de traumahelikopter een groter verzorgingsgebied kan bedienen. Daarnaast wordt de luchthaven ook gebruikt voor medische donorvluchten, reddingsdiensten en militaire operationele vluchten van het ministerie van Defensie.
- *Nationaal opleidingscentrum voor verkeersvliegers.* De KLM Flight Academy heeft sinds 1955 haar basis op het luchthaventerrein. Alhoewel recent een tweetal andere vliegscholen op GAE is gesloten, vervult de luchthaven met de KLM Flight Academy wel een functie als nationaal centrum voor de opleiding van verkeersvliegers.
- *Duurzaamheid en innovatie.* De luchthaven fungeert als testlocatie voor duurzame technologie. Zo is de start- en landingsbaan die 2013 op duurzame wijze aangelegd (lage *carbon footprint*) en heeft deze een innovatief verlichtingssysteem. Dit product wordt nu met succes elders verkocht. Ook heeft GAE gewerkt aan duurzaam landen, door middel van glijvluchten. GAE is oprichter van het samenwerkingsverband 'Green sustainable airports'.

3. GAE heeft de assets om te fungeren als katalysator voor de regionale economie met potentieel voor economisch en maatschappelijk rendement in verschillende domeinen. Deze zijn tot op heden niet voldoende benut.

- Er zijn voor GAE enkele mogelijkheden om met *non-core* activiteiten het bedrijfseconomisch resultaat op termijn te verbeteren. Het is echter niet waarschijnlijk dat het exploitatietekort op deze manier kan worden gedicht.
- Daarnaast zijn er mogelijkheden voor GAE om de maatschappelijke en (indirecte) economische waarde (katalysator effecten) beter te benutten. De luchthaven kan haar assets inzetten om als platform te dienen voor regionale economische activiteiten en dienen als vestigingsplaats voor ondernemingen en mogelijkheden bieden om als *fieldlab* voor innovatie en onderzoek te fungeren.
- De luchthaven heeft een sterke positie als testlocatie voor luchtvaart en aanpalende zaken. Bij Schiphol is er maximaal tien minuten ruimte om tests in het luchtruim te doen. Bij Airport Eelde is hiervoor veel meer tijd en ruimte. Deze flexibiliteit is van toegevoegde waarde. Daarnaast is Groningen Airport Eelde een zeer veilige en goed beveiligde locatie. Dit is bijvoorbeeld nuttig voor allerlei vormen van onderzoek.
- Er zijn diverse domeinen gevonden met mogelijke concrete ideeën, waarop GAE zich kan richten. Deze domeinen hebben allemaal een relatie met bestaande speerpunten en lopende initiatieven in Noord-Nederland, namelijk energie & duurzaamheid, health & safety & security, hightech systems, sensortechnologie, logistiek & mobiliteit, leisure economy & toerisme, general aviation, vastgoed.
- Voor het ontginnen van deze domeinen en het opstarten van de gevonden ideeën dient GAE regionale ondernemers, maatschappelijke organisaties, kennisinstututen en andere partners te vinden. Daarmee is reeds een start gemaakt d.m.v. dit onderzoek.
- Analyse toont aan dat er meer en minder kansrijke domeinen zijn (zie volgende slide).
- Naast deze analyse zal de keuze voor het ontginnen van een of meer domeinen ook worden ingegeven door aansluiting bij de strategische en regionaal-economische agenda's van de aandeelhouders.
- Het succesvol uitbouwen van activiteiten die de maatschappelijke en economische waarde van GAE vergroten vergt investeringen en commitment van regionale overheden (in casu de aandeelhouders van GAE).

Kansrijke mogelijkheden voor GAE lijken te liggen in diverse domeinen

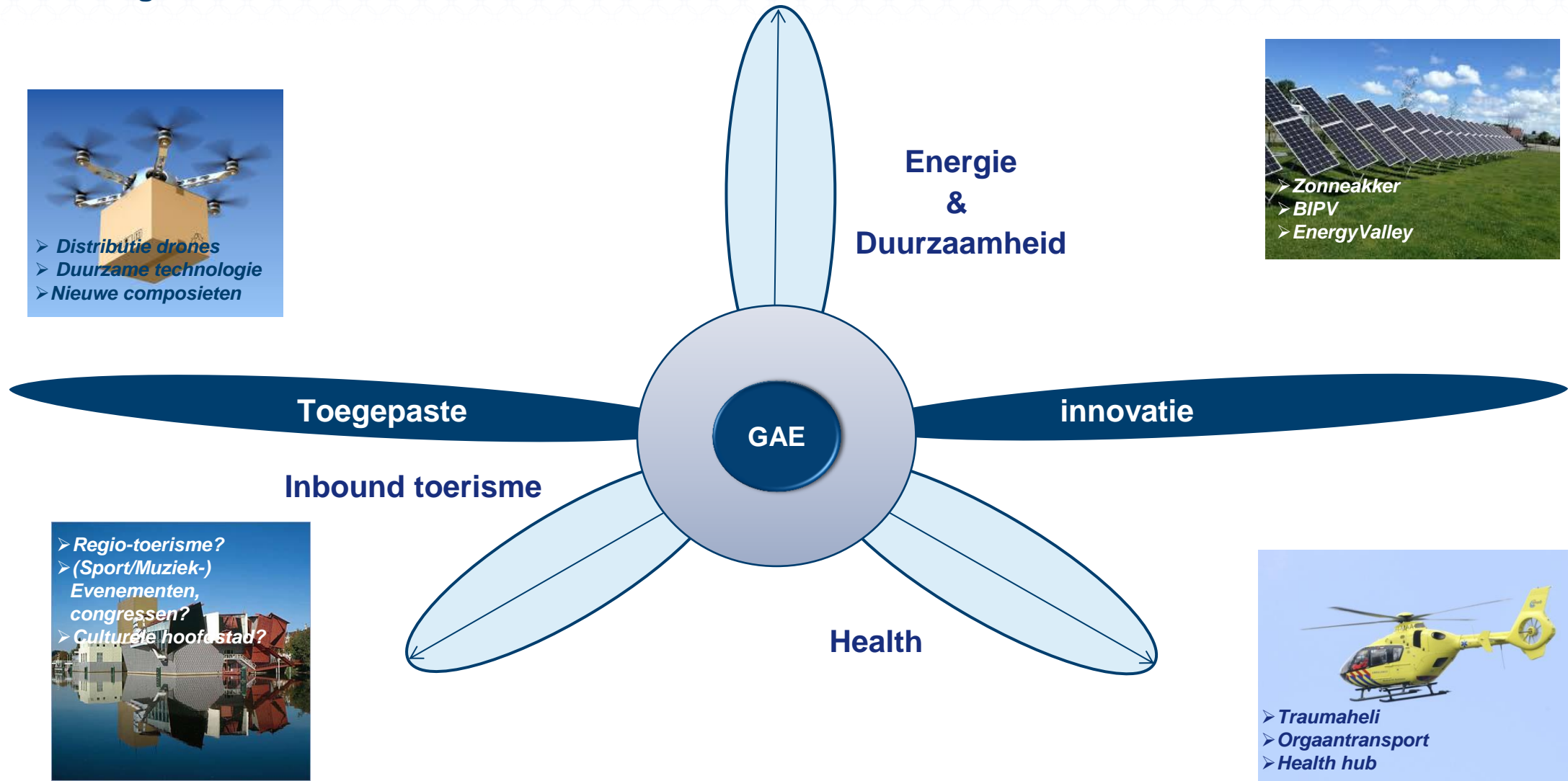
	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde (directe, indirecte werkgelegenheid, bestedingseffecten)	Maatschappelijke meerwaarde (bereikbaarheid, welzijn, regiobranding, etc.)	Potentieel voor onderzoek / fieldlab (indirecte bijdrage in vormen van industriestimulatie; innovatie-imago, etc. (Zeer) beperkte directe bijdrage in vorm van huren luchthavenfaciliteiten)
Energie & Duurzaamheid				
Health, Safety & security				
Hightech Systems				
Sensors				
Logistiek & mobiliteit				
Leisure economy				
Inbound toerisme				
General Aviation				
Vastgoed				

4. Er is een duidelijke visie, regie en lange termijn commitment van aandeelhouders en betrokken partijen nodig om de economische en maatschappelijke kansen te realiseren. Er dienen tevens een aantal randvoorwaarden te worden ingevuld.

Het inspelen op de kansrijke domeinen om de maatschappelijke en economische meerwaarde van de regionale luchthaven te vergroten vergt de invulling van een aantal bestuurlijke, beleidsmatige en organisatorische randvoorwaarden. De belangrijkste zijn:

- **Commitment aan de continuïteit van de luchthaven door de aandeelhouders en lokale overheden.** Ondernemers geven aan geïnteresseerd te zijn om activiteiten op en/of rond de luchthaven te ontplooiën en te overwegen in faciliteiten te investeren, maar geven aan afgeschrikt te worden door de discussie over de continuïteit van de luchthaven die regelmatig de kop opsteekt. Er wordt expliciet gevraagd om commitment van de aandeelhouders aan het belang van de luchthaven, ook voor de lange termijn (meer dan tien jaar).
- **Aandeelhouders moeten bereid zijn om prioriteit te geven aan het vestigen van nieuwe activiteiten op GAE (bij meerdere keuzemogelijkheden in de regio) en ook bereid zijn om zich daarvoor gezamenlijk in te zetten.** GAE zal in samenspraak met de aandeelhouders keuzes moeten maken over de te ontwikkelen domeinen en activiteiten. De slaagkans van initiatieven en investeringen zal significant groter worden wanneer ook de aandeelhouders inspanningen willen doen en mee willen investeren en bereid zijn middelen en capaciteit in te zetten.
- **Gestructureerd en systematisch bouwen aan activiteiten die aansluiten (fysiek of virtueel) bij regionale initiatieven en die passen bij de faciliteiten van een regionale luchthaven.** Het is van belang dat GAE zelf de samenwerking zoekt met overheden, bedrijven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties en andere partners in Noord-Nederland om nieuwe activiteiten aan te trekken en te starten, die aansluiten bij regionale initiatieven in Noord-Nederland en die passen bij de faciliteiten van een regionale luchthaven. Dit vergt investeren in business development-capaciteit bij de luchthaven zelf.
- **Het bouwen van maatschappelijk draagvlak voor behoud en uitbouw van de luchthaven.**
- Voor bepaalde activiteiten zullen **juridische en beleidsmatige voorzieningen** moeten worden getroffen. Denk aan de aanpassing van bestemmingsplannen. Overheden zullen bovendien bereid moeten zijn om zich in te spannen voor het soepel toepassen van procedures voor initiatiefnemers van nieuwe activiteiten.
- Voor bepaalde activiteiten, zoals het inbound toerisme, is het noodzakelijk dat er geïnvesteerd wordt in de assets van Groningen Airport Eelde en dat de **bereikbaarheid van de luchthaven met het OV** wordt verbeterd.

5. Op dit moment lijken de volgende thema's het meest kansrijk als ontwikkelfocus: health, energie, inbound toerisme. Ondersteund door toegepaste innovatie. Deze thema's sluiten aan bij sterke punten van de regio en bij maatschappelijke en economische opgaven die in de regio geïdentificeerd en herkend worden.

Toelichting op de thema's

Energie en duurzaamheid

Bestaande plannen voor het realiseren van een *energielandgoed* op GAE en de focus van Noord-Nederland op het thema energie maken dit thema kansrijk. Daarvoor is het aanhaken van de luchthaven op bestaande clusters als Energy Valley noodzakelijk. De luchthaven kan zich ook ontwikkelen als showcase voor duurzaamheid. Dat vermindert de impact van de luchthaven op het milieu en drukt bovendien de exploitatiekosten. De luchthaven zal een accounthouder energie en duurzaamheid moeten aanstellen die de koppeling met het netwerk op het gebied van energie en duurzaamheid legt. Grootste risico voor het uitbouwen van dit thema is concurrentie van andere gebieden binnen de regio waarbinnen hetzelfde zou kunnen worden gerealiseerd als op de luchthaven.

Health

Hierbij gaat het ook om het uitbreiden van reeds bestaande activiteit (o.a. traumaheli). Er liggen kansen op het gebied van inkomend verkeer (gipsvluchten, medisch toerisme) en distributie (bijvoorbeeld AED-drones). Voor benutting daarvan is het leggen van de verbinding met het healthcluster (bv. Health hub Roden, ambulancezorg Groningen, UMCG enzovoorts) essentieel. Die verbinding kan door een accounthouder health worden gelegd. Risico is de versplintering van dit cluster in het Noorden en het feit dat activiteiten ook elders kunnen worden gerealiseerd.

Inbound toerisme

Inbound toerisme biedt kansen voor de luchthaven, zowel op het gebied van inkomende vluchten als maatschappelijke meerwaarde doordat toerisme economische spin-off genereert. Uitbreiding van de pullfactor van de regio kan ontstaan door **a)** gecoördineerde inzet op regiobranding en –marketing in het buitenland en **b)** betere koppeling bestaande evenementen als TT en Eurosonic aan de luchthaven (bv. artiesten invliegen via GAE in plaats van Schiphol).

Op dit moment hangen in Noord-Nederland wel reclameposters voor bestemmingen vanaf GAE, zoals Gdansk en London, maar geen posters op bestemmingen van GAE voor Noord-Nederland. Daar is veel winst te behalen. Noord-Nederland heeft toeristen veel te bieden maar dat dient wel als één verhaal aan de man te worden gebracht. Een risico voor dit thema is dat marketing snel weer bij GAE zelf wordt neergelegd, terwijl een gemeenschappelijk verhaal en gemeenschappelijke marketing van de regio nodig zijn.

Toegepaste innovatie

GAE leent zich voor toegepaste innovatie aangezien er veel ruimte is (zowel in de lucht als op de grond) en het een veilige testomgeving is door de combinatie van hoge veiligheidseisen en weinig risico 's in termen van contaminatie van tests). Om binnen dit thema te kunnen opereren is het leggen van verbindingen met triple helix partijen (overheid, bedrijfsleven, wetenschap) essentieel. Er is niet één specifiek netwerk omtrent toegepaste innovatie in Noord-Nederland waar op kan worden aangehaakt. GAE moet dus zelf de rol van facilitator pakken. GAE kan zelf niet of zeer beperkt aan toegepaste innovatie doen, wat het risico met zich mee brengt dat eventuele baten niet of slechts beperkt bij GAE of in de regio neerslaan. Ook hierbij is concurrentie van andere locaties in Noord-Nederland waar toegepaste innovatie kan worden gedaan een risico.

6

Aanbevelingen

Aanbevelingen (1)

1. **Geef duidelijkheid over de wenselijkheid van continuïteit.** Om de economische potentie te kunnen realiseren dienen aandeelhouders zich in enigerlei vorm uit te spreken over de wenselijkheid van (lange termijn) continuïteit van de luchthaven. Een steeds terugkerende politieke en maatschappelijke discussie over de toekomst en zelfs het voortbestaan van de luchthaven is een ernstige belemmering bij het aantrekken van economische activiteiten. Andersom geeft zekerheid over continuïteit van de bedrijfsvoering vertrouwen bij ondernemers en potentiële partners en kan het de basis vormen van het nader invullen van het commitment van betrokken partijen. Dit impliceert wel dat aandeelhouders zelf politiek en maatschappelijk draagvlak bij de ‘achterbannen’ borgen.
2. **Ontwikkel een visie en strategie.** De ontwikkeling van een **gezamenlijke** visie en strategie op de economische en maatschappelijke waarde van de luchthaven is een eerste stap voor het invullen van het commitment van betrokken partijen. De aandeelhouders dienen hiertoe de lead te nemen en hiervoor een helder traject te schetsen.
3. **Werk het commitment uit en leg dit vast.** Een levensvatbare economische en maatschappelijke toekomst voor de luchthaven is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle belanghebbenden (publieke partijen/aandeelhouders, bedrijfsleven, kennisinstellingen, maatschappelijke organisaties). Dit uiteraard met inachtneming van de onderscheiden rollen en verantwoordelijkheden. Uitwerking van het commitment begint met de vraag aan alle betrokkenen en belanghebbenden welke bijdrage zij kunnen leveren en wat zij verwachten van anderen. Het commitment dient bij voorkeur te worden vastgelegd (bijvoorbeeld in de vorm van een bestuurlijk convenant).

Aanbevelingen (2)

4. **Zorg voor bovenregionale regie.** De luchthaven is er in beginsel voor heel Noord-Nederland. Veel potentieel is te verzilveren als er wordt samengewerkt tussen verschillende partijen (publiek , privaat en maatschappelijk) in Noord-Nederland. Dit vraagt om een vorm van bovenregionale regie. Invulling hiervan kan door actief, coördinerend aandeelhouderschap. Ook is het denkbaar dat een bestuurlijk trio met statuur (bestaande uit een bestuurder, een CEO van een onderneming, maatschappelijke instelling of een kennisinstituut en een onafhankelijke derde met gezag in de regio) wordt aangesteld die mandaat krijgt om het proces van visie- en strategievorming te begeleiden en de bestuurlijke besluitvorming helpt voor te bereiden. Onderdeel van de opdracht aan dit bestuurlijk trio is om nadrukkelijk aan te sluiten bij maatschappelijke en economische initiatieven in Noord-Nederland.
5. **Geef de luchthaven mandaat om actief op zoek te gaan naar economische en maatschappelijke activiteiten.** De luchthaven (zelf of indirect via een ontwikkelbedrijf) moet mandaat krijgen in het zoeken van activiteiten met economische en maatschappelijke waarde die passen bij de kenmerken van de locatie en de regionale identiteit. Hier moet de luchthaven meer op worden aangesproken. Dat betekent:
  1. meer eigen ondernemerschap;
  2. inzetten op verbreding van de activiteiten (in de gevonden domeinen);
  3. actief partners zoeken en het binden en verbinden van partners om activiteiten daadwerkelijk te kunnen realiseren.Dit vergt een nieuwe manier van coördineren en besturing. Tijdens het onderzoek zijn er reeds initiatieven geïdentificeerd waarmee gestart kan worden of waarbij zou kunnen worden aangehaakt.
6. **Zorg voor een andere , passende vorm van governance.** Eén waarin GAE zich als eigen entiteit kan opstellen bij vestigingsplaatskeuze. Kies een vorm van governance die tevens ruimte biedt voor investeerders en ondernemerschap. Denk aan vormen als splitsing van juridisch en economisch eigendom, andere rechtsvormen of een andere invulling / inrichting van het aandeelhouderschap.
7. De huidige aandeelhouders doen hun commitment aan de continuïteit gestand door als lokale overheid en publieke partner van de luchthaven ook bestuurlijke, beleidsmatige en organisatorische randvoorwaarden en eventuele benodigde investeringen te organiseren die passen bij de initiatieven die worden gestart. Waar opportuun doen zij dit op uitnodiging van of vooruitlopend op het kwartiermaken van het voorgestelde bestuurlijke trio.

7

Bijlagen

A. Onderzoeksopzet

B. Marktverkenning (B1 t/m B6)

Bijlage - onderzoeksopzet

Onderzoeksopzet

Het voorliggende onderzoek is uitgevoerd in drie fasen.

Fase 1: Voorbereiding

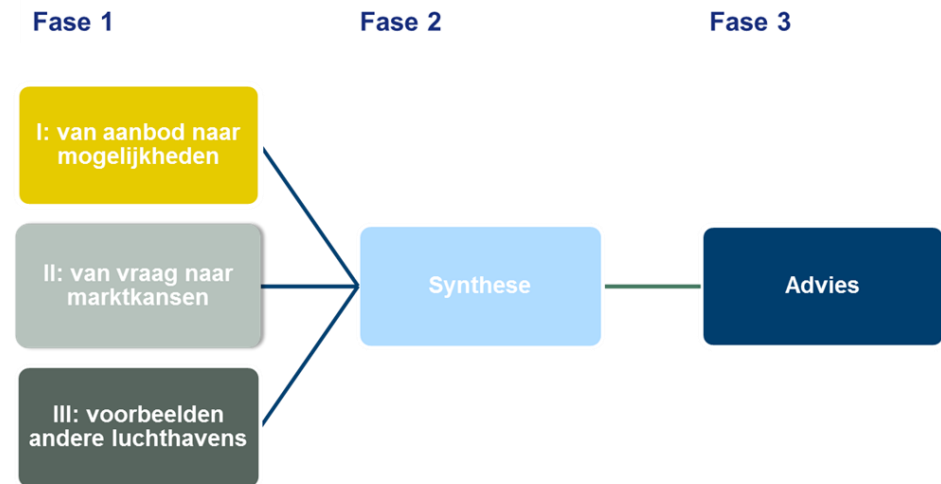
In fase 1 hebben we de aard en omvang van de opgave in beeld gebracht, een casestudy uitgevoerd naar andere luchthavens. Dit is gedaan aan de hand van een startgesprek met de opdrachtgever, een interview met de directeur van de luchthaven, literatuuronderzoek en een sessie met experts in verschillende domeinen (onder andere drones, energie, high tech systems).

Fase 2: Synthese en analyse

In fase 2 hebben we een brede sessie georganiseerd met vertegenwoordigers vanuit het bedrijfsleven, overheden en kennisinstellingen. In deze sessie hebben we gezamenlijk gezocht naar kansrijke activiteiten om de economische en maatschappelijke meerwaarde van de luchthaven te vergroten (zie bijlage voor deelnemers en resultaten). Vervolgens hebben we de opgehaalde activiteiten nader geanalyseerd en beoordeeld met behulp van een afwegingskader.

Fase 3: Advies

In fase 3 wordt de eindrapportage opgesteld. De inhoud van deze rapportage wordt besproken tijdens een validatiesessie met de aandeelhouders.

Plan van aanpak: activiteiten in de tijd (werkelijk)

Fase	Activiteit	Startdatum = 2maart								
		week	9	10	11	12	13	14	15	16
Fase 1 Voorbereiding										
	Startgesprek									
	Casestudy									
	Interviews									
	Literatuuronderzoek									
	Expertsessie Berenschot									
Fase 2 Synthese en Analyse										
	Werkplaats met experts									
	Analyse o.b.v. afwegingskader									
	Integreren opgehaalde informatie									
Fase 3 Advies										
	Concept eindrapport opstellen									
	Validatiesessie									
	Feedback van deelnemers									
	Bestuurlijke validatiesessie									
	Opleveren definitief rapport									

B1

Marktverkenning

**Overzicht beleidsdocumenten ten aanzien
van Groningen Airport Eelde**

Overzicht beleidsdocumenten ten aanzien van Groningen Airport Eelde

Organisatie	Document	Jaar
Provincie Groningen	Omgevingsvisie Provincie Groningen	2016
Provincie Drenthe	Actualisatie Omgevingsvisie Drenthe	2014
Provincie Drenthe en Gemeente Tynaarlo	Ruimtelijke visie omgeving Groningen Airport Eelde	2014
Provincie Drenthe en Gemeente Tynaarlo	Ontwikkelvisie luchthavenomgeving Groningen Airport Eelde	2014
Groningen Airport Eelde	Groningen Airport Eelde, Werelden verbinden	2013
Regio Groningen-Assen	Bereikbaarheid regio Groningen-Assen. Geactualiseerde netwerkanalyse	2013
Ministerie van Infrastructuur en Milieu	Actualisatie Luchtvaartnota	2011
Gemeente Groningen	Groningen, Stad op scherp. Structuurvisie 2008-2020	2008

B2

Marktverkenning
Regionale opgaven

Overzicht regionale opgaven

Naam document	Betrokken partijen	Geformuleerde opgaven
Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)	Provincies Drenthe, Fryslân en Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Energie - Healthy ageing - Agribusiness
Noordelijke Innovatie Agenda (NIA)	Provincies Drenthe, Fryslân en Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Noordelijke oplossingen voor wereldwijde opgaven - Krachtig MKB - Het vernieuwen van het innovatie-ecosysteem
Omgevingsvisie Drenthe 2014	Provincie Drenthe	<ul style="list-style-type: none"> - Demografische ontwikkeling - Klimaatverandering - Afname van de biodiversiteit - Transitie naar een kennis- en netwerkeconomie - Transitie naar een duurzame energievoorziening
Noordervisie 2040	Provincies Drenthe, Fryslân en Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Human capital agenda - Versterking bereikbaarheid - Aanpak van krimp en groei - Inspelen op de vier transities
RIS-3	Provincies Drenthe, Fryslân en Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Werkgelegenheid aantrekken - Creëren van Livinglabs en experimenteeruimte - Innovatie stimuleren
Landstad Noord-Nederland	De gemeenten Emmen, Assen, Groningen en Leeuwarden i.s.m. Provincies Drenthe, Fryslân en Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Vitale steden: dynamo's van bedrijvigheid en levendigheid - Human capital: zinvol participeren voor iedereen - Groene energie en groene grondstoffen: duurzaam en smart innoveren

Omgevingsvisie provincie Groningen 2016	Provincie Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Energietransitie - Binnenstedelijke bereikbaarheid - Digitale infrastructuur - Campusontwikkeling - Stedelijke vernieuwing - Gezonde stad - Sociale innovatie
Visie Regio Groningen-Assen	Provincies Groningen en Drenthe i.s.m. twaalf gemeenten	<ul style="list-style-type: none"> - Het economisch kerngebied verder ontwikkelen - De interne samenhang tussen steden en regio versterken - De kwaliteit van stad en land behouden en versterken.
Openbaar Vervoerbureau Groningen-Drenthe	Provincies Drenthe en Groningen i.s.m. gemeente Groningen	<ul style="list-style-type: none"> - Vervoersvraagstukken - Steden bereikbaar en het buitengebied ontsloten houden

B3

Marktverkenning

Lopende initiatieven in Noord-Nederland

Lopende initiatieven in Noord-Nederland

Energy valley

Stichting Energy Valley werkt met bedrijven, kennisinstellingen en overheden samen aan het versterken van de Noord-Nederlandse economie, door marktkansen op het gebied van schone en innovatieve energie om te zetten in banen en bedrijvigheid.

Healthy Ageing (HANNN)

Om oplossingen te ontwikkelen en te implementeren die gezond ouder worden bevorderen – van voor de geboorte tot de laatste levensfase - zijn bedrijven, zorginstellingen, kennisinstellingen en overheden met elkaar verbonden via het Healthy Ageing Network Northern Netherlands (HANNN).

Hightech Systems

Noord-Nederland heeft alle ingrediënten in huis om uit te groeien tot een hightech regio van wereldklasse, waarbinnen de maakindustrie weer stevig kan gaan groeien. De Taskforce HTSM Noord-Nederland neemt die uitdaging aan en nodigt bedrijven, instellingen en overheden uit om mee te doen.

Sensors

Sensortechnologie is een van de vijf clusters waarmee het Noorden in de komende jaren haar kenniseconomie gaat versterken. Het cluster is ontstaan in 2006 en in dat jaar is er een vanuit de vier O's een gezamenlijke visie en investeringsagenda opgesteld en is de netwerkorganisatie Sensor Universe opgericht om het cluster te ondersteunen en aan te jagen.

Agrifood

De Agrifood is een sector van vitaal belang voor de noordelijke economie. De regio telt duizenden landbouwbedrijven en honderden ondernemingen die land- en tuinbouwproducten verwerken of er producten voor op tafel van maken. Tevens is een reeks internationaal toonaangevende ondernemingen in de zuivel, suiker en zetmeelindustrie in de drie noordelijke provincies gevestigd. Dan zijn er nog de vele machinebouwers en tal van bedrijven in de dienstverlenende sector die deel uitmaken van het Agrifood-complex.

Water

De watersector heeft in het noorden een vruchtbare bodem dankzij de combinatie van onderzoek en ontwikkeling, en de aanwezigheid van een snel groeiend aantal bedrijven in deze sector. Momenteel zijn in Noord-Nederland zo'n vijftig bedrijven actief in het leveren van watertechnologie. Ze genereren in de regio direct en indirect werk voor zesduizend mensen en een omzet van één miljard euro. Het Noorden heeft hoogwaardige kennis dankzij RUG, UMCG en Hanzehogeschool. Het bedrijfsleven scoort ook uitstekend; het Noorden is goed voor 23% van de nationale omzet in life sciences.

B4

Marktverkenning Andere luchthavens

Ook andere luchthavens ontplooiën activiteiten die niet direct gerelateerd zijn aan scheduled flights (1)

- Niet-luchtvaart gerelateerde activiteiten van andere luchthavens bestaan meestal uit de ontwikkeling en exploitatie van commercieel vastgoed.
- Andere niet-luchtvaart gerelateerde activiteiten zijn vaak sterk gerelateerd aan de transferfunctie van een luchthaven. Sommige luchthavens hebben bijvoorbeeld een eigen golfbaan, zwembad of bioscoop waar reizigers gebruik van kunnen maken.
- Een derde categorie activiteiten vindt plaats op voormalige luchthavens die nu een andere bestemming hebben gekregen. Daar wordt de ruimte op de luchthaven benut.
- Op de volgende sheet hebben we activiteiten geïdentificeerd op (zoveel mogelijk) bestaande luchthavens, die in slechts beperkte mate afhankelijk zijn van de transferfunctie van de luchthaven.

Ook andere luchthavens ontplooiën activiteiten die niet direct gerelateerd zijn aan scheduled flights (2)

Thema	Airport	Activiteit
Non-flying days	<ul style="list-style-type: none"> Cotswold Airport 	<ul style="list-style-type: none"> Filmset Rijschool (slipcursus) Corporate evenementen Overige evenementen
Non-flying days	<ul style="list-style-type: none"> Airport Weeze 	<ul style="list-style-type: none"> Jaarlijks evenementen
Energie & duurzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> Lelystad Airport 	<ul style="list-style-type: none"> Airport garden city energy
Energie & duurzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> Amsterdam Airport Schiphol 	<ul style="list-style-type: none"> The groundwork
Energie & duurzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> Milano Linate Airport; Milano Malpensa Airport 	<ul style="list-style-type: none"> Energiecentrale
Bedrijvigheid	<ul style="list-style-type: none"> Lelystad Airport 	<ul style="list-style-type: none"> Airport garden city
Bedrijvigheid	<ul style="list-style-type: none"> Breda International Airport 	<ul style="list-style-type: none"> Seppe airparc
Leisure	<ul style="list-style-type: none"> Tallin Airport; Estonia Airport; Amsterdam Airport Schiphol; Taiwan Taoyuan International Airport. 	<ul style="list-style-type: none"> (E-book) (Universiteits)bibliotheek
Leisure	<ul style="list-style-type: none"> Paris Charles de Gaulle; Amsterdam Airport Schiphol; San Francisco International Airport; Lelystad Airport. 	<ul style="list-style-type: none"> Kunstgalerij Museum

Voorbeeld 1: Airport Garden City & Energy

- Airport Garden City (Lelystad Airport). Aansluitend op het luchthaventerrein ontwikkelt de Ontwikkelingsmaatschappij Airport Lelystad Almere (OMALA) een hoogwaardig bedrijventerrein met een prominente plaats voor innovatieve bedrijvigheid, grootschalige leisure en duurzame technologie.
- Airport Garden City Energy B.V. is de eigen, duurzame energiemaatschappij van het businesspark. Airport Garden City Energy is actief sinds voorjaar 2013 en garandeert de beschikbaarheid van regionaal opgewekte, duurzame energie voor alle bedrijven op het businesspark en directe omgeving. Dit aanbod wordt verzorgd door Airport Garden City Energy in samenwerking met Eneco. Ondernemers op bedrijventerrein Larserpoort en Lelystad Airport kunnen sinds 2013 gebruik maken van het aanbod van groen gas en groene elektriciteit van Airport Garden City Energy en Eneco.

Voorbeeld 2: Seppe airparc

- Een deel van Seppe Airport wordt specifiek ingericht voor zakelijke gebruikers om de zakelijke luchtvaartactiviteiten te stimuleren. De zakelijke en recreatieve luchtvaartactiviteiten worden gesplitst, terwijl er tevens wordt ingezet op het creëren van hoogwaardige voorzieningen voor zakelijke luchtvaart en andere luchtvaartgebonden bedrijvigheid. In principe worden alle gebouwen door Seppe Airport gebouwd en verhuurd of verkocht aan derden. De grond blijft hierbij eigendom van het vliegveld.

Voorbeeld 3: Non-flying days

- Slim en optimaal gebruik maken van de non-flying days om zo de regionale luchthaven en de faciliteiten optimaal te benutten.

Vergelijking met Duitse luchthavens

- RWI Essen heeft naar aanleiding van onderzoek naar regionale luchthavens in Duitsland geconcludeerd dat geen enkele van de Duitse regionale luchthavens een sluitende exploitatiebegroting heeft.
- Alleen de grote (internationale) luchthavens hebben een positief resultaat, voor de overige luchthavens geldt dat de exploitatietekorten veelal met subsidie worden aangevuld.

Bron: RWI Essen, *Regionallughafen sind keine Wachstumsmotoren für das Umland* (2015)

Nur die größten Flughäfen in Deutschland sind profitabel

- ✈️ Flughäfen mit positivem Jahresergebnis
- ✈️ Internationale Flughäfen
- ✈️ Regionale Flughäfen

¹ keine gewerblichen Betriebe in 1997

B5

Marktverkenning

Voorwaarden voor vergroten maatschappelijk economisch belang luchthaven met non-core activiteiten

Er is een drietal factoren van belang bij het versterken van de economische en maatschappelijke functie van een luchthaven (1/2)

Conditie factoren

De natuurlijke bronnen: factoren die van invloed zijn op een succesvolle ontwikkeling van een luchthavenomgeving: de beschikbare fysieke ruimte, de ligging van de luchthaven in het gebied en de ontsluiting van de luchthaven door verschillende modaliteiten.

Bedrijfsvoering: publiek of privaat eigendom heeft effect op de bedrijfsvoering. Door de gedeeltelijke privatisering van Frankfurt Airport in 2001 en de daarmee gepaard gaande aanvullende geldbronnen (detailhandel, vastgoed en de exploitatie van internationale luchthavens), heeft de luchthaven uit kunnen breiden en investeringen kunnen realiseren die met alleen de inkomsten van passagiersgelden niet mogelijk waren geweest.

Aanwezige fysieke infrastructuur: Netwerkeffecten tussen luchthavens en hun achterland worden als basis voor succesvolle ontwikkeling gezien. Vergroten van de bereikbaarheid van een luchthaven is één van de mogelijke strategische acties die kan worden ondernomen om de marktpositie van de luchthaven te verbeteren. Hoe beter bereikbaar een gebied is voor verschillende activiteiten in een samenleving, des te groter is de groeipotentie van dat gebied.

Context factoren

Investeringsklimaat: het belang hiervan is om positieve voorwaarden voor het functioneren van bedrijven te creëren. Het betreft hier de vraag welke condities ten grondslag liggen

aan een (gunstig) investeringsklimaat en welke invloed dit investeringsklimaat heeft op de ontwikkeling van een luchthavenomgeving.

Competitie: Binnen de context van een cluster of geografische concentratie is het van belang dat er een verschuiving plaatsvindt van imitatie naar innovatie en differentiatie. Innovatie of differentiatie heeft een grote invloed op de competitie met andere luchthavens, maar ook met andere bedrijventerreinen en activiteiten in de omgeving. Zo is het van belang dat de luchthaven oog moet hebben voor een vorm van branding of een duidelijke strategie, zo is het mogelijk de concurrentie voor te blijven wat weerslag heeft op de ontwikkeling van een luchthaven.

Regelgeving: Regels en politieke stabiliteit zijn belangrijk voor de ontwikkeling van een cluster en het behalen van concurrentievoordelen. Het gaat bij deze factor onder andere om het heersende ruimtelijk planningskader opgelegd door de centrale overheid, de provincie en/of de gemeente, regels omtrent vliegtijden, milieuwetgeving en milieuruimte. De belangrijkste vraag is: wat mag en kan er? Het kan van belang zijn om de wetgeving te versoepelen om zo optimaal gebruik te maken van de geschetste kansen.

Toelatingsbeleid: Het selectieve vestigingsbeleid kan ervoor zorgen dat niet gewenste bedrijven uit de omgeving worden geweerd, zo kan er een optimaal op elkaar afgestemd cluster gevormd worden.

Er is een drietal factoren van belang bij het versterken van de economische en maatschappelijke functie van een luchthaven (2/2)

Verwante en ondersteunende factoren:

Redenen voor vestiging: Een bedrijf kan zich aangetrokken voelen tot de locatie en/of de omgeving. Zo kunnen bedrijven zich in de nabijheid van een luchthaven willen vestigen vanwege imago, de grondprijs en de connectiviteit en bereikbaarheid. Daarnaast is er sprake van clustereffecten en hebben bedrijven de neiging zich naar een clusterlocatie te verplaatsen. Ondernemingen en activiteiten worden aangetrokken door de mogelijkheid om meer economische waarde en productiviteit te creëren op een clusterlocatie.

Strategieën om bedrijvigheid aan te trekken: Het is belangrijk om als regio beleid m.b.t. branding te ontwikkelen. Gebieds- en locatiebranding kan leiden tot meer ontwikkelingen, vraag naar locaties voor vestigingen van bedrijven/activiteiten en de aanleg van meer voorzieningen in de luchthavenomgeving.

Factoren die bepalend zijn voor het 'verklaren' van het concentratiepatroon van de (meeste) topsectoren zijn: urbanisatie- en lokalisatievoordelen, fysieke bereikbaarheid (over de weg en per spoor), internationale connectiviteit (door de lucht), de nabijheid van kennis (universiteiten) en de kwaliteit van de woonomgeving.

Bij nieuwe activiteiten op Groningen Airport Eelde moet rekening gehouden worden met een aantal factoren

Randvoorwaarden

- Commerciële vluchten moeten in principe mogelijk blijven.
- Activiteiten moeten bijdragen aan exploitatie luchthaven en/of maatschappelijke meerwaarde leveren.
- Realiseerbaar op of om de luchthaven.
- Scope mag nationaal / internationaal zijn.
- Op korte termijn resultaten mogelijk.
- Maatschappelijk draagvlak.
- Prioriteit aandeelhouders om activiteit op GAE te vestigen.

Beperkende factoren

- Geluidsoverlast door vliegtuigen
- Strenge veiligheidsvoorschriften op de luchthaven + overige veiligheidsoverwegingen.
- Bescherming van de airspace.
- Concurrentie van andere gebieden in de regio.
- Nabijgelegen natuurgebied.

B6

Marktverkenning
Domeinen

Domein – Energie & Duurzaamheid

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Energie & Duurzaamheid				

Beschrijving domein

Onder het domein Energie & Duurzaamheid verstaan we alle activiteiten die bijdragen aan een transitie naar een duurzame samenleving, zoals energiebesparing en de opwekking en opslag van duurzame energie op de luchthaven. De provincie Drenthe en de gemeente Tynaarlo hebben reeds plannen om van GAE een *energielandgoed* te maken door een zonnepark aan te leggen op het terrein van de luchthaven. Het plan is om de start- en landingsbanen een landschapspark te maken gericht op allerlei vormen van groene energieproducten. Een zonnepark kan een bijdrage leveren aan de exploitatie van de luchthaven, maar ook interessant zijn voor toegepast onderzoek naar verschillende aspecten van de opwekking van zonne-energie. Een aansprekend voorbeeld is de Duitse luchthaven Weeze-Niederrhein, waar een solarpark met 60.000 zonnepanelen is gerealiseerd.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door eigen (duurzame)energieopwekking. Dit scheelt direct in kosten en levert mogelijk ook nieuwe inkomsten door verkoop van toepassingen op gebied van energie en duurzaamheid.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de nieuwe activiteiten die (duurzame)energieopwekking vergen en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van energie en duurzaamheid, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in de eventuele mogelijkheid van zelfvoorziening in energie en het imago van associatie met duurzame-energieopwekking.

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor grote proeven met toepassingen op gebied van energie en duurzaamheid, vooral vanwege de fysieke ruimte die er beschikbaar is voor testen en de nabijheid van kennisinstellingen en EnergyValley..

Mogelijkheden op het gebied van Energie & Duurzaamheid

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Probeer grote energie partijen te laten vestigen bij het vliegveld (Enexis, Gasterra, Gasunie enz.).**
- **Het energieneutraal maken van het vliegveld.**
- Building Integrated Photo Voltaic systems hanteren. Bijvoorbeeld BIPV-glas voor de terminal: voorkomt warmteverlies en wekt energie op, dus 2x winst.
- Energie opwekken uit de wrijving van een landend vliegtuig is een revolutionaire ontwikkeling. Hier kan Groningen Airport Eelde een voorloper in zijn/worden.
- **Uitbreiden van zonneakkers voor duurzame-energieopwekking.**
- **Testlocatie (of gebruikslocatie) voor energieopslagsystemen.**
- **Testlocatie voor EnergyValley.**
- Als testlocatie voor **elektrisch vliegen**: bij voldoende lokaal aanbod van 'goedkope' energie dan kan GAE vooraan staan als testlocatie om dit een hot item te maken.
- Cross-over tussen de thema's waar Noord-Nederland goed in is: Energie, Chemie Water en Agro. Integreer dit met de vliegterminal. Denk hierbij aan het vergisten van de aanwezige biomassa van de omgeving.
- Als testlocatie voor de Rijksuniversiteit Groningen. De RuG heeft wel technische studies, maar geen faciliteiten om engineering mogelijk te maken. Dreamteams zoals in Delft (zonneauto e.d.) zijn ook mogelijk in Groningen. Airport Eelde kan dit faciliteren.
- **Testlocatie duurzaam bouwen (in relatie tot aardbevingen, testen); Noord-Oost Groningen.**

Domein – Health, Safety & Security

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Health, Safety & security				

Beschrijving domein

GAE faciliteert reeds medische vluchten in en naar Noord-Nederland. De medische functie wordt momenteel uitgebreid met de ontwikkeling van een Health & Security hub, in samenwerking met onder andere het Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG). In 2016 wordt de standplaats van de traumahelikopter van het Universitair Medisch Centrum Groningen verplaatst naar Groningen Airport Eelde. De verhuizing naar GAE is van maatschappelijke waarde, omdat de traumahelikopter vanaf GAE een groter verzorgingsgebied kan bedienen en meer mogelijkheden biedt om nachtvluchten uit te voeren. Op termijn zouden naast het UMCG ook andere hulpdiensten zich kunnen vestigen op de luchthaven, zodat de luchthaven uitgroeit tot een centraal punt voor hulp- en veiligheidsdiensten waarbij deze diensten kunnen profiteren van efficiencyvoordelen.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door reeds aanwezige faciliteiten te verhuren aan gebruikers uit het domein health, safety en security. Denk bijvoorbeeld aan onderhoudsfaciliteiten, brandstof, baanonderhoud, etc.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Bovendien biedt het direct voordelen voor de (publieke) gebruikers uit dit domein, waardoor kosten van betreffende (overheids)diensten lager zullen zijn. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van health safety en security, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in de eventuele mogelijkheid van betere voorzieningen op gebied van health safety en security (de helikopter is er bijv. eerder) en het imago van associatie met dit domein

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor grote proeven met toepassingen op gebied van health safety en security, met name de proeven met drones en autonoom vliegende vehicles.

Mogelijkheden op het gebied van Health en Security

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Medisch toerisme** is populair. Kans: ervoor zorgen dat de mensen die naar Groningen zou willen voor een operatie de mogelijkheid hebben om op Groningen Airport Eelde te vliegen. Daarnaast kan zowel de luchthaven als de omgeving zich richten op de 'revalidatie in de groene lucht' die aan de patiënten geboden kan worden.
  - **Fly & be operated.**
  - **Grote markt vanuit de Antillen.**
  - **Promoten schone lucht bij Aziaten.**
- All-in wellness/gezondheid met vluchten.
- **De zorg voor bejaarden naar de luchthaven brengen.** Veel ruimte en ruimte voor leuke dagbesteding voor de bejaarden.
- Zorgwoningen.
- Het UMCG staat bekend als top ziekenhuis wat betreft **transplantaties**. Groningen Airport Eelde kan in samenwerking met het ziekenhuis ervoor zorgen dat de aantrekkingskracht van de luchthaven wordt vergroot. UMCG en Groningen Airport Eelde moeten samen optrekken om een **donor-hub** te worden.
- Safety security system, politie helicopter, drones voor crowdcontrol.
- **Safety campus.**
- Station voor drones t.b.v. landbouw (besproeiing, inspectie, etc.).
- Medicijnbezorging naar Waddeneilanden.
- Koppeling zoeken met Lifelines. Lifelines is een groot medisch onderzoek in Noord Nederland.
- Groningen Airport Eelde gebruiken voor het onderzoek naar Blue zones, red zones.
- Fieldlab voor health-drones (bijv. aed-brenger).
- Onderzoek: effecten van luchthaven op levensverwachting/gezondheid.
- Testlocatie voor biomedische engineering. De engineering faciliteiten van het vliegveld kunnen ingezet worden voor innovatie, net zoals de RUG veel biomedische activiteiten in Haren heeft gevestigd.

Domein – Hightech Systems

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Hightech Systems				

Beschrijving domein

Het domein Hightech Systems sluit aan bij de topsector High Tech Systemen en Materialen (HTSM). In Noord-Nederland gaat het dan onder andere om de bedrijven die deel uitmaken van het Innovatiecluster Drachten en Fokker in Hoogeveen. GAE zou een testlocatie kunnen zijn voor High Tech bedrijven die zich richten op het ontwikkelen van nieuwe materialen voor de bouw of onderhoud van vliegtuigen.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door reeds aanwezige faciliteiten te verhuren aan gebruikers uit het domein hightech systems. Denk bijvoorbeeld aan onderhoudsfaciliteiten.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van hightech systems, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in het aansluiten bij bestaande initiatieven en bedrijven op gebied van hightech systems en het imago van associatie met dit domein.

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor grote proeven met toepassingen op gebied van hightech systems, met name proeven met composieten en airportsystems (zoals de landingsbaanverlichting).

Mogelijkheden op het gebied van Hightech Systems

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Composieten-Hub.** Composietbedrijven hebben veel ruimte nodig voor de productie. Vliegtuigbouw in Noord-NL: composiet (Fokker Hoogeveen), NLR (Marknesse). Doet nu nog niets met de luchthaven. Composieten worden momenteel o.a. getest bij NLR.
- **Testlocatie voor aerodynamische ontwikkelingen** (windmolens, vrachtwagens, auto's).
- **Testlocatie voor airportsystems (landingsbanen (verlichting, navigatie), vogel verschrikking, calamiteiten oefening vliegveld brandweer).**
- Fieldlab voor waterstofmotoren.
- Combinatie tussen hightech en landbouw zoeken op de Luchthaven (smart landbouw).

Domein – Sensors

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Sensors				

Beschrijving domein

Onder het domein Sensors verstaan we alle activiteiten die gericht zijn op het ontwikkelen en gebruiken van meetsystemen om verschillende aspecten van de fysieke leefomgeving te monitoren. Het domein sluit aan bij het reeds aanwezige cluster Sensor City in Assen.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door reeds aanwezige faciliteiten te verhuren aan gebruikers uit het domein sensoren. Denk bijvoorbeeld aan onderhoud en onderhoudsfaciliteiten.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van hightech systems, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in het aansluiten bij bestaande initiatieven en bedrijven op gebied van sensors en het imago van associatie met dit domein.

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor onderzoek met gebruik van sensors of onderzoek naar toepassingen op gebied van sensors. De luchthaven is een unieke locatie om allerlei aspecten te meten (bijv. geluid of luchtkwaliteit) met behulp van sensors danwel om deze verder te ontwikkelen (bijv. te kalibreren).

Mogelijkheden op het gebied van Sensors

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Smart homes** en **smart Grids** met innovatieve materialen kunnen worden onderzocht op Eelde.
- De kans bestaat dat ESRON, ERSET en de Luchtmacht potentiële projecten willen ontwikkelen op het gebied van sensing.
- **Het intelligente vliegveld** (het hele vliegveld volhangen met sensoren, meten op grote schaal).

Domein – Logistiek en mobiliteit

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Logistiek & mobiliteit				

Beschrijving domein

GAE ligt relatief centraal in Noord-Nederland en nabij de stad Groningen, als grootste kern van Noord-Nederland. Met de nabijheid van de A28 en de luchtvaartfaciliteiten biedt de GAE mogelijkheden voor (innovatieve) distributie van goederen. Zo heeft de stad Groningen de ambitie om een zero-emissie gemeente te worden en zoekt naar mogelijkheden om deze ambitie te realiseren. GAE kan bijvoorbeeld als distributiehubs fungeren, waar goederen worden overgeladen naar elektrische transportmiddelen voor verder vervoer richting Groningen.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door meer cargo vluchten en door reeds aanwezige faciliteiten te verhuren aan gebruikers uit het domein logistiek en mobiliteit. Denk bijvoorbeeld aan opslag en overslag faciliteiten.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Maar meerwaarde zit vooral in de mogelijkheden om regionale en lokale distributiehubs te benutten. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van hightech systems, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in het aansluiten bij bestaande initiatieven en bedrijven op gebied van sensors en het imago van associatie met dit domein

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor onderzoek met gebruik van andere modaliteiten voor logistiek en mobiliteit (bijv. transport met drones). De luchthaven is een unieke locatie voor ontwikkelen van nieuwe vormen van (binnenstedelijke) bevoorrading en nieuwe vormen van omslag van goederen over modaliteiten.

Mogelijkheden op het gebied van Logistiek & Mobiliteit

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Logistieke centrum voor diverse vormen van distributie.**
- Het creëren van een hub voor **drone bezorging (kleine drones).**
- Testlocatie voor ontwikkeling van transportdrones (grote drones).
- **Voor luchttransport** zijn grote hubs nodig i.v.m. het grote aantal eindbestemmingen van de eindproducten (deze zijn namelijk erg divers en grote aantallen pakketten zijn benodigd om het rendabel te maken).
- Logistiek is breder dan alleen toegankelijkheid. Integratie van stadsdistributie met netwerken. Modulair transport combineren met aviation.
- Knooppunt voor de handel en opslag van boten en caravans.
- **Inbound/outbound cargo** (ook t.b.v. transportsector in Coevorden, Emmen, Veendam etc.).
- Outbound cargo t.b.v. webshops uit Noor-Nederland. Snelle bezorging kan concurrentievoordeel voor hen zijn.
- De luchthaven ombouwen tot multimodaal overslag centrum.
- **Centraal distributiecentrum voor thuisbezorgen** (o.a. supermarkten, webshops etc.). Voor consument niet 3x een postpakket maar 1x een gecombineerde aflevering. Voor distributeur: niet ieder een hub en eigen logistiek maar één gezamenlijke schaal.
- PICNIC gestart als lokaal thuisbezorgsupermarkt en zoekt sterke groei in Nederland. GAE en het distributiehuis in Eelde zijn perfecte startbasis voor expansie naar Noord-Nederland.

Domein - Leisure economy

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Leisure economy				

Beschrijving domein

Het domein leisure economy bestaat uit aanbieden van activiteiten op het gebied van vrijetijdbesteding. Door het gebruik maken of ontwikkelen van faciliteiten op GAE kan de luchthaven bezoekers trekken en zodoende bijdragen aan de exploitatie van de luchthaven. Zo zou GAE bijvoorbeeld een locatie kunnen zijn voor feesten, een shoppingoutlet, (drone) races of een museum.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door andere en andersoortige activiteiten te (laten) organiseren. Op een luchthaven kunnen grote mensengroepen terecht, waarom niet deze aantrekken ongeacht het vliegen. Denk bijvoorbeeld aan parachutespringen, ballonvaarten of minder aviation-gerelateerde activiteiten als winkelcentra, bioscoop, et cetera. Al deze trekken bezoekers, die besteden bij GAE en betalen huur voor gebruik van vastgoed op GAE.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Meerwaarde zit vooral in de mogelijkheden om regionaal / lokaal nieuwe activiteiten aan te trekken. Nadeel is dat deze dan direct concurreren met andere vestigingslocaties in Noord-Nederland.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in het ontwikkelen van nieuwe faciliteiten en activiteiten in de regio en meer bezoekers uit andere regio's.

In dit domein zal de luchthaven naar verwachting minder gezocht worden voor onderzoek en ontwikkeling van nieuwe activiteiten in dit domein.

Mogelijkheden op het gebied van Leisure Economy

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Vliegveld zelf als manier gebruiken om mensen te trekken door:**
  - Een drone speeltuin te maken.
  - Een bus die vliegt als een drone vanaf het vliegveld te laten vertrekken naar bijvoorbeeld de Waddeneilanden.
  - Een boot vanaf Eelde naar de Waddeneilanden te laten gaan.
  - Vanaf het vliegveld een kabelbaan naar bijvoorbeeld de stad.
  - Verkeerstuin voor de toekomst maken zoals vroeger de verkeerstuin Assen was.
  - Outdoor kartbaan.
  - Outdoor formule 1 drone-race.
  - Attracties/uitjes.
  - Ballonvaarten.
  - Zeppelin vaarten.
  - Parachutespringen.
  - Blow-karten.
  - Bungeejumpen.
  - Dependance van Groninger Museum (bijv. Rodin in najaar 2016).
  - Dancefeesten op luchthaven.
- **No fly days waarop activiteiten plaats kunnen vinden zoals:** bandentestbaan, golfwedstrijd, hardloopwedstrijd, Vuelta.
- Pretpark Eelde.
- **Een shopping outlet maken op het vliegveld.** Dit trekt veel toeristen. In Roermond loopt dit concept al goed en ook Assen is hiermee bezig. Het moet wel bijzonder zijn; bijvoorbeeld door winkels van topdesignmerken om te onderscheiden van gewone winkelcentra.
- **Bloemetjesmarkt** die in plaats van één keer per jaar, één keer per maand of kwartaal wordt gehouden. Concreet: Samenwerken met Flora Holland, veel tulpen laten zien of een bloemexperience organiseren, kunst gemaakt van bloemen in het veld en daar overheen vliegen, een drone bus boven de tulpenvelden

Domein - Inbound toerisme

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Inbound toerisme				

Beschrijving domein

De recente hype rondom de expositie over David Bowie in het Groninger Museum heeft voor een opleving van buitenlands toerisme naar Groningen gezorgd. Middels vluchten vanuit bijvoorbeeld London – zoals momenteel het geval bij de expositie van David Bowie – kan de luchthaven inbound toerisme en daarmee de economie in Noord-Nederland stimuleren. Ook kunnen er vanuit de luchthaven zelf toeristische activiteiten worden ontplooid. Wellicht liggen er nieuwe toeristische kansen in de in de nauwe banden van de Rijksuniversiteit Groningen met Universiteiten in China, de aanwijzing van Leeuwarden als Europees Cultureel Hoofdstad van 2018 en de nabijheid van het bij toeristen populaire Giethoorn.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door meer reizigers aan te trekken. Focus ligt nu op outbound toerisme. Inbound toerisme (mensen naar Noord-Nederland laten komen) geeft direct meer inkomsten voor GAE.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Bezoekers zullen regionale bestedingen doen in horeca als zij komen.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in het op de kaart zetten van de regio internationaal (branding).

In dit domein zal de luchthaven naar verwachting minder gezocht worden voor onderzoek en ontwikkeling van nieuwe toerisme activiteiten.

Mogelijkheden op het gebied van Inbound Toerisme

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- Laat Ryanair een deel van de luchthaven overnemen, met de garanties dat er een X aantal vluchten per jaar zijn.
- **Aantrekken van privéjets.** Hiervoor moet de luchthaven meer faciliteiten en gastvrijheid ontwikkelen.
- **De aantrekkingskracht van de Waddeneilanden vergroten. Onze Waddeneilanden moeten een trekpleister worden voor de wereldreizigers. Groningen Airport Eelde wordt de aanvliegeroute.**
- **Marketing in bijvoorbeeld in China en Amerika om mensen naar de regio te trekken. Giethoorn heeft hierbij het goede voorbeeld gegeven.**
- Marketing op alle luchthavens waar GAE een directe verbinding mee heeft en de regio rondom die luchthaven.
- **Pakketreizen** aanbieden in combinatie met plaatselijke evenementen als TT Assen of Noorderslag.
- **Pakketreizen** met een vaste terugkomende regeling qua aanbiedingen.
- **Pakketreis waaraan het volgende gekoppeld kan worden:**
  - Reisje naar de afsluitdijk met daarop een Chinees restaurant.
  - Reisje naar de Waddeneiland voor congressen, bezoeken werelderfgoed, wadlopen, kunst op het eiland om het op foto's aantrekkelijker te maken.
  - Drenthe als fietsgemeente met events waar toeristen naar toe kunnen.
- **Pakketreizen aanbieden in combinatie met bijzondere evenementen, zoals Rodin in Groninger museum in najaar 2016 of Leeuwarden Culturele Hoofdstad in 2018:**
  - Bij David Bowie kwamen er vanuit Limburg en België mensen Groningen bezoeken omdat dit iets unieks is dat elders niet is. Dit moet meer gedaan worden want de wereld is tegenwoordig veel kleiner en daarom is de drempel voor veel mensen lager om een vliegreis te maken om iets unieks te aanschouwen.
- Benut fondsen van bestemmingen, zoals Waddenfonds, voor marketing.

Domein - General Aviation

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
General Aviation				

Beschrijving domein

General aviation is een aparte sector binnen de luchtvaart en bestaat uit alle luchtvaartactiviteiten buiten reguliere lijndiensten en de hieraan gerelateerde commerciële activiteiten. General aviation omvat een breed scala aan activiteiten, zowel commerciële als niet-commerciële. Hierbij valt te denken aan vliegclubs, vliedscholen, zakelijk vliegverkeer en het onderhoud van vliegtuigen. Ook recreatieve luchtvaart valt onder general aviation. Hierbij gaat het onder meer om ballonvluchten, zweefvliegtuigen, valschermspringen en rondvluchten.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door meer aviation activiteiten. Die sluiten het meest direct aan bij de kernactiviteiten van de luchthaven.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid. Tevens biedt onderzoek naar en testen van toepassingen op gebied van general aviation, nieuwe directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio ligt in de associatie met luchtvaart (regiobranding).

De luchthaven is bij uitstek geschikt voor onderzoek en testen van nieuwe aviation concepten, drones en vliegtuigonderhoudsconcepten,.

Mogelijkheden op het gebied van General Aviation

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Meer doen met non-scheduled private flights . Bijv. Sportclubs (PEC Zwolle, FC Groningen, TT racers, etc.), Bedrijven, Evenementen, etc. De NOM heeft hier een verkenning naar gedaan.**
- Sturen op faciliteiten die bijdragen aan het aantrekken van **privéjets**.
- Faciliteiten ontwikkelingen die een aantrekkingskracht hebben op helikopters.
- Groningen Airport Eelde als **onderhouds-'hub'** van Schiphol of andere luchthavens. Een spuit-service voor vliegtuigen zou daar een onderdeel van kunnen zijn.
- **Groot voordeel van de luchthaven is het relatief lege luchtruim. Dit zou voordelen kunnen bieden op het gebied van o.a. experimenteren met nieuwe technieken (zoals drones, maar ook de ontwikkeling van vliegtuig en vliegtuigonderdelen). Eelde zou eventueel kunnen dienen als testgebied voor aviation.**
- Een idee is om een airbus op Groningen Airport Eelde te krijgen en daarin samen te gaan werken met Fokker.
- End-of-life recycling van vliegtuigen.
- **Het uitbreiden van lesvluchten.**

Domein - Vastgoed

	Directe bijdrage aan exploitatie GAE	Economische meerwaarde	Maatschappelijke meerwaarde	Potentieel voor onderzoek / fieldlab
Vastgoed				

Beschrijving domein

Onder het domein vastgoed verstaan we activiteiten die gericht zijn op de ontwikkeling en exploitatie van vastgoed op de luchthaven. Bij veel luchthavens draagt de ontwikkeling en exploitatie van vastgoed in belangrijke mate bij aan de exploitatie van de luchthaven. Groningen Airport Eelde beschikt zowel over vrije kavels als leegstaand vastgoed. Er zijn verschillende mogelijkheden om deze ruimte te benutten voor nieuwe activiteiten.

Beoordeling meerwaarde/potentieel

GAE kan haar exploitatie direct verbeteren door meer vastgoed activiteiten. Meer gebruikers betekent meer huuropbrengsten. Om gebruikers aan te trekken moet er gericht worden geworven. Dat vergt eerst keuze voor welke activiteiten de luchthaven wil oppakken, alvorens nieuwe huurders te benaderen.

Economische meerwaarde voor de regio ligt in de toename van activiteiten op de luchthaven en de daarvoor benodigde additionele directe en indirecte werkgelegenheid.

Maatschappelijke meerwaarde voor de regio is beperkt.

In dit domein zal de luchthaven naar verwachting minder gezocht worden voor onderzoek en ontwikkeling van nieuwe vastgoed concepten. Vastgoed kan worden gezien als een afgeleide: het is een faciliteit om iemand te bieden die op de luchthaven activiteiten (uit een gekozen domein) wil ondernemen / ontplooiën.

Mogelijkheden op het gebied van Vastgoed

Opmerking vooraf: onderstaande lijst is het resultaat van een brainstorm en dat betekent dat rijp en groen door elkaar lopen.

- **Hotel Groningen Airport Eelde. Om mensen langere tijd op de luchthaven te kunnen houden en daarmee het tot een bruisende plek te maken is een overnachtingsplek prioriteit.**
- Het bestemmingsplan van de luchthaven werkt beknellend. Het bestemmingsplan moet gericht zijn op bedrijvigheid aantrekken.
- Vestiging COA. Eventueel gecombineerd met benutten luchthaven voor inbound en outbound vluchtelingenverkeer (incl. gezinshereniging).
- Auto boulevard van verschillende dealers creëren op de luchthaven.
- Caravan of botenstalling.
- Pretpark Eelde.
- Merken (kleding) die zich associëren met luchtvaart aantrekken.
- **Shoppingcenter voor taxfree winkelen dan wel outletproducten.**
- Goede restaurants.
- Senioren/ Ouderenwoningen.
- Startup-verzamelgebouwen. Probeer **de startup scene** naar Eelde te trekken om demo's en pilots te testen. Maak net als Twente de keuze voor een Venture Lab in Eelde dat ondersteunt in de bedrijfsontwikkeling van beginnende bedrijven en functioneert als groeiversneller voor gevestigde bedrijven.